

שלענין שבת הנדון הוא האם חוששים שיסחוט את הפירות, וחשש זה אינו נוגע לדיני טומאה, מכל מקום גדר גזירת חז"ל בשבת הוא רק כאשר יש לנסחט 'שם משקה' לשאר דיני תורה ולדיני טומאה (עץ הדעת טוב). ויש שכתבו, שלענין זיתים וענבים אין להשוות בין טומאה לבין שבת, שבשבת החשש הוא אפילו בדבר שאין לו שם משקה, שמו יבוא לסחוט, והראיה שבפירות אלו הרי אסור אפילו כשהכניסם לאכילה, שאינו נחשב למשקה, ולכן לא הקשתה הגמ' סתירה בין זיתים וענבים, ודוקא לענין תותים ורימונים לדעת רבי יהודה, יש להשוות בין דין שבת לדין טומאה, שהרי אסור רבי יהודה כשהכניסם סתם והתיר כשהכניסם לאכילה, ובהכרח שבפירות אלו אף לענין שבת תלוי האם יש להם שם משקה (ראה רמב"ן וריטב"א, וראה בדבריהם שישבו בכך גם את שאלת רש"י הראשונה. אכן ראה בריטב"א שהנדון בסוגיא משום נולד, וראה בהגהות רא"מ הורב"ץ).

שאני סלי זיתים וענבים כיון דלאיבוד קיימי, שהמשקה נוטף מהנקבים הקטנים של הסלים והולך לאיבוד (רש"י), ובנוסף, אין דעתו להדיא לסחוט את הפירות האלו, שאילו פירות שבדעתו להדיא לסחוטם, גזרו חכמים שיהיה להם דין משקה גם כאשר הם בתוך סלים מנוקבים, אטו פירות המונחים בסלים שאינם מנוקבים (רמב"ן, ע"פ גמ' לעיל טו, א). ויש שחילקו באופן אחר, שהמניח את הפירות בסלים מנוקבים שלא בשעת הבצירה לא נחשב למשקה, ואילו הבוצר ענבים ישירות לתוך סלים מנוקבים, גזרו חכמים שהמשקה הזב מהם יחשב למשקה, אטו המצב הרגיל שבו בוצרים לתוך סלים שאין בהם נקבים (חי' הר"ן, ע"פ גמ' שם).

■ להלכה, מיין שזב מאליו בשבת מזיתים וענבים, אסור, וכן מתותים ורימונים המיועדים לסחיטה, אבל מתותים ורימונים המיועדים לאכילה, מותר (כרבי יהודה לדעת רבי יוחנן) (שו"ע א"ח שכ, א). ואם כינס תותים ורימונים בסתם ללא כוונה מיוחדת, אסור (משנ"ב שם). וסחיטת שאר הפירות, ראה להלן (ע"ב).

רבנן דמורדו ליה לרבי יהודה בשאר פרות מנלן – מהיכן יודעים שאין איסור סחיטה כלל בפירות אלו, שלכן אין איסור במשקה הזב מהם מאליו, שהאיסור בזה הוא משום שמו יסחוט. ולשון הגמ' 'דמורדו ליה לרבי יהודה' אינו מדויק, שאין זה שייך לעיקר דברי רבי יהודה [שלא נחלקו אלא בגדרי גזירת משקין שזבו, ואילו בשאר פירות אין איסור סחיטה כלל] (חזו"א א"ח נה, ב. אכן ראה להלן בע"ב דעת רב חסדא לשיטת רש"י).

דתניא סוחטין בפגזין וכו', משום שאין דרך לסחוט פירות אלו, וסחיטתם אינה דומה ל'מפרק' שהיא תולדה של דש (רש"י להלן ע"ב), שאין לנסחט מהם חשיבות של משקה, ואינו אלא כמפרק אוכל מתוך אוכל (רשב"א וריטב"א שם, וראה אגלי טל דש, טז, שזו כוונת רש"י).

שדם מנפתה טהור. שבגדר דם מצינו חילוק בין אדם לבין בהמה, שדם מכה של אדם נחשב למשקה, ואפילו כאשר יצא ממנו שלא לרצון, ואילו דם מכה של בהמה אינו נחשב למשקה, ויש להשוות בין חלב לדם, שהחלב הוא דם שנעכר, ולכן חלב אישה שיצא שלא לרצון, נחשב למשקה, ושל בהמה אינו נחשב למשקה (רש"י; תוס' לעיל קמג, ב ד"ה לרצון). וביאור השקלא וטריא הוא, שרבי עקיבא הבין בדעת חכמים שהחילוק בין חלב האישה לחלב הבהמה לענין 'שלא לרצון' הוא מסברא מצד חשיבות החלב, שחלב אשה חשוב יותר משל בהמה, ולכן הקשה שאדברה מסברא חלב בהמה העומד לשתייה אף לגדולים, חשוב יותר מחלב האישה שאינו עומד אלא לקטנים, וענו לו חכמים שאין זה דבר התלוי בסברא, אלא הוא דבר הנלמד בהשוואה בדינים שבין חלב לבין דם (חי' הר"ן לעיל קמג, ב).

שהחולב לרפואה טמא והמקזי לרפואה טהור, שדין חלב הבהמה חמור מדין דם הבהמה, וכיון שמצינו שהחולב את בהמתו לרפואה טמא, יתכן לטמא אף החלב הנוטף מהבהמה שלא לרצון (רש"י). ורבי עקיבא בא לפרוך בזה את השוואת חכמים בין דם לבין חלב, שאף שההשוואה נכונה לענין חלב אדם, אבל בנוגע לבהמה הרי מוכח שאין להשוות ביניהם, שהרי חלוקים הם לענין רפואה, ומעתה קשה על דברי חכמים, היכן מצינו מקור לחלק בין לרצון לבין שלא לרצון, ועל זה השיבו חכמים [להלן] שמצינו מקור לחילוק זה בסלי זיתים וענבים (חי' הר"ן שם). ויש שפירשו טענת רבי עקיבא, לחלק בין חולב אישה לרפואה לבין מקזי דם האישה לרפואה [ובשונה משיטת רש"י, שפירש את החילוק של רבי עקיבא בחולב ובמקזי לרפואה, לענין בהמה], וכוונתו לפרוך את סברת חכמים לכך שחלב טמא משום שהוא דם שנעכר, שהרי חלב ודם חלוקים בדיניהם, ומוכרח שהטעם שחלב טמא הוא מפסק, ואין למדים דין חלב מדין דם, ומעתה חוזרת טענתו הראשונה של רבי עקיבא, שיש ללמוד קל וחומר מחלב אישה לחלב בהמה (תוס' ד"ה מחמיר) [ומתוך הדברים הנ"ל נמצא שנחלקו ראשונים להלכה בדין דם הקזה של אדם, ששינוי במשנה (מכשירין ו, ח) שדם הקזה טהור, ולדעת תוס' הנ"ל היינו דם הקזה של אדם שהוא טהור, בשונה מדם מכה של אדם שהוא טמא, היוצא דרך השחתה ודומה לדם חללים (וכן סוברים ראשונים נוספים), ואילו לדעת רש"י דם הקזה כדן דם מכה, שבאדם טמא ובבהמה טהור (חזו"א מכשירין ז, א)].

תותים ורימונים דלא בני חסיטה ניהו לא קל שכן, והוא הדין שהגמ' היתה יכולה לשאול סתירה בדין זיתים וענבים, שבברייתא התבאר שהיוצא מהן אסור אפילו כאשר הכניסם לאכילה, ואילו במשנה במכשירין מבואר שאפילו כשהכניסם סתם, אין להם שם משקה (רש"י), שדין משקה לענין שבת שווה לדין משקה לענין טומאה (מהרי"ט א, עו). ואפילו שלכאורה אלו הם שני עניינים,

המשך מעמוד קמג:

ויש סוברים, שגדרי 'לרצון ושלא לרצון' תלויים במניקת, האם חושבת להשקות את החלב לתינוק (שטמ"ק שם יג, ב), שאי אפשר לתלות את הדבר בתינוק, כיון שאין לו דעת (קהלות יעקב שם).

חלב בהמה אינו מטמא אלא לרצון, אבל אם יצא שלא לרצון, אינו חשוב משקה, ואינו מכשיר אוכלין לקבל טומאה וכן אינו מקבל טומאה (רש"י). ויש מפרשים, שאינו נחשב משקה להכשיר אוכלין לקבלת טומאה, אבל נחשב לאוכל ומקבל טומאה מדין 'אוכל' (ריטב"א להלן קמד, א).

שדם נחשב למשקה [והמקור מהפסוק הנ"ל נצרך לדעת הסוברים שחלב אינו דם שנעכר] (תוס' ד"ה לרצון).

מטמא לרצון ושלא לרצון – בין שהתינוק רוצה לינק ובין שהתינוק אינו רוצה לינק (ראה רש"י כריתות יג, א). ואף לדעת הסוברים שדין משקה לענין הכשר תלוי בדעת הבעלים, אין תלוי בבעלים בדיני ממונות, שהרי התינוק אינו בעלים על החלב, אלא הדבר תלוי בדעתו של מי שהדבר מיוחד עבורו והוא שליט עליו להשתמש בו, שבזה נחשב שהוא ברשותו (קהלות יעקב כריתות ד).